
TÁJÉKOZÓDÁS

PANAJOTISZ VALLIANATOSZ

A politikai tudományok Görögországban*

Apám emlékére

A fejlődésben megkésett más országokhoz hasonlóan Görögországban is viszonylag fiatal diszciplínának tekinthetők a politikai tudományok: az utóbbi húsz évben indultak látványos fejlődésnek.

Ennek oka elsősorban a 20. század görög történelmében rejlik, amelynek fontos állomásai voltak a két háború közötti időszakot meghatározó nemzeti meghasonlás, a fasiszta Metaxas-diktatúra (1936–1940), a második világháború (1940–1941), a német megszállás, a polgárháború (1945–1949), az ezt követő konzervatív rezsimek időszaka (ötvenes évek), valamint a katonai diktatúra (1967–1974). E történelmi tényezők hatására olyan politikai légkör alakult ki, amely nem kedvezett a társadalomtudományok és ezen belül a politikai tudományok fejlődésének. Polgárháborús viszonyok közepette vagy parancsuralmi rendszerekben a politikai vezetés rendszerint gyanús-nak, sőt veszélyesnek tartja ezeket a tudományokat. Pangásuk oka tehát a szorosabban vett tudományosság körén kívül keresendő.

* Jelen írást a Görög Politikatudományi Társaság IV. Országos Konferenciájának (Athén, 1994. december 7–9.) anyaga, valamint a Társaság elnökével, Nikiforos Diamanduros-szal készített interjú alapján állítottam össze. Diamanduros úrnak e helyütt is szeretném köszönetet kifejezni. Ugyancsak hálával tartozom a konferencia titkárainak, Zina Asimakopulunak és Niki Maronitinek, akik az anyaggyűjtésben voltak segítségemre. Végezetül köszönetet szeretnék mondani tanárainknak, Haskó Katalinnak és Fokasz Nikosznak, akik a kéziratot elolvasták és tanácsokkal láttak el.

TÖRTÉNETI ELŐZMÉNYEK

A tágan értelmezett politikatudomány az alkotmányjog oktatásához és kutatásához kapcsolódva a 19. század végén jelent meg a görög felsőoktatásban. Az ezt követő több mint fél évszázados időszakban – elsősorban a fentebb vázolt történelmi okok folytán – a tudomány-szak lassan gyarapodott. A szorosabban vett politikatudományok fejlődésének első jelei csupán az 1960-as években érzékelhetők. A polgárháborút követő félelem légköre és az ötvenes évekre általában jellemző stagnálás időszaka után a hatvanas évek elejére az eszmélés és a múlt nyomasztó örökségével való szakítás volt a jellemző. A közélet demokratizálását, az ország fejlődését és a modernizációt sürgető társadalmi igények ösztönzőleg hatottak a társadalomtudományokra, köztük a politológiára is.

1961-ben az ország akkori miniszterelnöke (és 1995 tavaszáig köztársasági elnöke), K. Karamanlisz létrehozta a Gazdasági Tervező és Kutató Intézetet (KEPE). Az intézet vezetésére A. Papandreut (az ország nemrég elhunyt miniszterelnökét) kérte fel, aki akkor a berkeley-i egyetemen tanított. Ugyanekkor jött létre az UNESCO támogatásával a Társadalomtudományi Központ (később Nemzeti Társadalomtudományi Központ). A politikai tudományokkal foglalkozó első tanszéket – az Athéni Akadémia mai tagja, Angelosz Vlachosz által vezetett politikaelméleti katedrát – 1964-ben alapították az athéni Pandios Intézetben. A tudományterület látványos fellendülését azonban 1967-ben megtorpanásra kényszerítette a katonai diktatúra. Görögországban a szakma művelőit némaságra kárhoztatták, számos tudós külföldre távozott, s ott folytatta munkásságát. A fiatalok, közülük sokan hazájukból elmenekülve, külföldi egyetemeken végezték tanulmányaikat.

1974-ben, a diktatúra bukása után Görögországban demokratizálódott és normalizálódott az élet. Ez újabb lendületet adott a politikai tudományok fejlődésének, amihez az is hozzájárult, hogy nagy számban tértek haza a külföldre kényszerített politikatudósok. 1979-ben az Athéni Egyetem Jogtudományi Karán G. Metaxas vezetésével újból megkezdte működését a Politikatudományi Tanszék, és 1982-ben az ugyanehhez az egyetemhez tartozó Pandios Intézetben hoztak létre első ízben intézeti rangú politikatudományi központot, továbbá politikatudományi tanszéket kapott a Thesszaloniki Egyetem Jogi Kara is.

A politikai tudományok Görögországban hosszú időn át a diszciplína általános fejlődését meghatározó nagy külföldi iskolák hatása alatt formálódtak. A 19. század végén, amikor a stúdiumok középontjában az alkotmányjog állt, a német iskola befolyása volt a meghatározó, mivel maga az újkori görög jogtudomány is erős német hatás alatt állt. Ezt a francia iskola dominanciája követte. Idővel egyre jelentősebbé vált az angolszász eszmeáramlatok hatása, ami elsősorban az elméleti reflexiók és az empirikus tényanyag együttes alkalmazásában mutatkozott meg.

A diktatúra bukása után befolyásos marxista iskola alakult ki. A baloldali irányzatok létrejöttében fontos szerepe volt a jobboldali diktatúra negatív hatásának és a nyugat-európai radikális marxista baloldal (1968 májusa) befolyásának: ne feledjük, hogy az ezredesek uralma alatt számos tudós és fiatal élt külföldön. E baloldali irányzatok hatása mindvégig igen jelentős volt az 1970-es évek tudományos termésében. A nyolcvanas években azután ez a világnézeti egyoldalúság megszűnik, ami elsősorban azzal magyarázható, hogy a fiatalabb kutatonemzedék már más körülmények között folytatta tanulmányait, és egyre nagyobb számban tértek haza észak-amerikai egyetemeken képzett szakemberek.

Az utóbbi húsz évben elért fejlődésnek köszönheti létrejöttét a Görög Politikatudományi Társaság, az EEPE. Nonprofit szervezetként folytatja munkáját, és célja a politika jelenségkörének kutatása Görögországban és a tágabb értelemben vett európai térségben. Több mint 250 fős tagsága igen változatos képet mutat (a posztgraduális végzettség előfeltétele a felvételnél): a politikatudományok művelőin kívül a rokon diszciplínák képviselőit – nemzetközi jogászokat, szociológusokat stb. – is magában foglal. Az utóbbi hat-hét évben tevékenysége látványosan ível felfelé. A demokratikus intézményrendszer megszilárdulása, a humántudományokkal szembeni kormányzati magatartás pozitív irányú változása és az 1988–1990 között Görögországban és Kelet-Európában végbement változások fokozták a politikai tudományok iránti érdeklődést. Közrejátszott az is, hogy egyre több igen alaposan felkészült fiatal szakember választotta kutatása tárgyául ezt a szakterületet, amely immár intézményesült jellegű és szervezeti formát nyert. A Társaság tevékenysége ma már igen széles körű: előadásokat, munkacsoportokat és konferenciákat szervez, amelyekre a hazaiakon kívül külföldi kutatókat is meghívunk.

A Társaság kettős célt tűzött maga elé. Egyfelől a görögországi politikatudósok és a rokon szakmák művelőinek eszmecseréjét kívánja elősegíteni, másfelől a hazai szakemberek és külföldi kollégáik közötti kapcsolatokat szorosabbra fogni. Emellett kiadói tevékenység is folytat: nem csupán könyveket jelentet meg, hanem 1993 januárja óta *Elliniki Epitheorisi Politikis Epistimis* (Görög Politikatudományi Szemle) címmel félévente megjelenő folyóiratot is kiad, amely a Társaság hivatalos orgánuma. Tevékenységében fontos helyet foglal el a négyévenként megrendezésre kerülő országos konferencia, amely a szaktudósokon kívül a politikusok, a tömegtájékoztató és a nagyközönség érdeklődésére is számot tart. E konferenciákon a görög politikatudományt foglalkoztató aktuális problémák kerülnek terítékre.

A Társaság 1994. december 7-e és 9-e között rendezte meg IV. Országos Konferenciáját. 1994-ben volt húsz éve, hogy Görögországban megbukott az ezredesek diktatúrája, és az ország parlamenti demokráciát választott államformául, élén köztársasági elnökkel (történelme során az újkori Görögország csaknem mindvégig királyság volt). Az évfordulóhoz kapcsolódó ünnepségsorozatba illesz-

kedett a konferencia is, amely az alábbi címet kapta: *Húsz év demokrácia, a Harmadik Görög Köztársaság európai perspektívában (1974–1994)*.

Közjogi értelemben és lényegét tekintve is ez a két évtized volt az 1830-ban alapított modern görög állam történetének legdemokratikusabb időszaka, hiszen ekkor szilárdult meg és vált az egész társadalom számára elfogadottá a demokrácia intézményrendszere. Ugyanakkor azonban e két évtized politikai fejleményei, az európai integráció által szükségessé váló koordináció és a modern állam megerősítésének szükségessége felszínre hoztak egy sor, a politikai rendszer működésének minőségével kapcsolatos problémát, valamint számos egyéb, a görög társadalom egészét érintő gondot és ellentmondást. E problémák okaival, természetével és a „hogyan tovább?” kérdésével foglalkoztak a rendezvény előadói, a görög politikai tudományok legrangosabb képviselői. A konferenciának külföldi résztvevői is voltak, és az ő közreműködésükkel vitatták meg a dél- és kelet-európai országok demokratizálódásának tapasztalatait.

Témakörök

Említettem már, hogy a görög politikatudomány első virágzó periódusa a hatvanas évekre esik. Ebben a periódusban számos érdekes tanulmány jelent meg, többségük elméleti síkon mozog, amiben a politikatudományi kutatások anyagi támogatásának hiánya is közrejátszott. Érdemes megjegyezni, hogy az első szociológiai, politológiai kutatásra Görögországról 1963-ban került sor, az UNESCO támogatásával és J. Meynaud, francia szociológus vezetésével, eredményeit a *Politikai erők görögországban* című könyvben tették közzé. Ez a könyv éveken keresztül az egyetlen nem görög nyelvű forrás volt a görög társadalomról és politikáról.

A görög politikai tudományok fejlődésében 1974-ben, a katonai diktatúra bukásával új szakasz kezdődik. Az elméleti megközelítés mellett fontos szerephez jutnak az empirikus kutatások is. Ehhez kedvező feltételeket teremt az anyagi források bővülése: az állami szféra (a kormány, az egyetem, az Európai Unió stb.) mellett a magánszféra is hozzájárul a kutatások finanszírozásához.

Szélesedik a kutatások tematikája is. Az alábbiakban a főbb témakörökről lesz szó.

Pártok és választások

Ebbe a témakörbe tartozik mindenekelőtt a görög politikai pártok rendszerének elemzése. Ezen belül meghatározó helyet foglal el a Pánhellén Szocialista Mozgalom (PASZOK) társadalmi, történelmi, politikai és ideológiai összetevőinek bemutatása, mivel a PASZOK győzelme az 1981-es választáson fordulópontot jelent a görög politi-

ka történelmében, akkor alakult meg az első nem konzervatív görög kormány. A politológusok kutatják a szocialista kormány hatását a görög társadalomra, pontosabban olyan területen, mint a politikai tolerancia, a társadalmi struktúra, a munkaviszonyok és az emberi kapcsolatok (M. Spourdalakis, Cr. Vernadakisz, J. Mavrisz, G. Moszhonasz). Foglalkoznak a populizmus nyolcvanas évekbeli térhódításával (Ch. Lyrintzisz, M. Spourdalakis), a politikai társadalom és a civil társadalom között kialakult egyensúlytalanság állapotával és ennek következményeivel, a társadalom megosztottságával (D. Dimitrakosz).

Fontos téma a diktatúra előtti pártstruktúra összehasonlítása a diktatúra utáni idők pártjainak rendszerével. A kutatók megkülönböztetett figyelmet fordítanak a görög-politikai élet sajátos problémáira, a jobboldal és a demokratikus erők szembenállására, a törésvonalak történeti eredetére és eltérő megjelenési formáira, a társadalmi és nemzeti kérdésekben, valamint a kliens-patrons rendszerek kérdéskörében.

A görög társadalmi és politikai élet jellegzetes fejleményeként vizsgálják a kutatók a klientúra rendszerének kialakulását. Létrejöttének okait illetően eltérő értelmezésekkel találkozhatunk. Némelyek a modern görög állam centralizált formájával hozzák összefüggésbe a klientúrarendszer kialakulását (K. Tsoukalasz), mások szerint az okok a görögországi parlamentarizmus (N. Mouzelisz) és az általános választójog korai bevezetésében (D. Haralambisz) keresendők. A parlamentarizmus és az általános választójog a polgárosodott és iparosodott társadalom funkcionális jellemzői. A 19. századi Görögország társadalma preindusztriális, agrártársadalom. Éppen ezért a parlamentarizmus és az általános választójog önmagában nem működőképes. A klientúra volt az a szükséges rossz, ami működőképesé tette a rendszert.

Önálló témakörként említhetjük az alkotmánynak a politikai rendszerben betöltött szerepét feltáró kutatásokat. Bizonyára a görögországi társadalmi-politikai viszonyok sajátosságaival magyarázhatók az olyanfajta álláspontok, amelyek az alaptörvénynek egyfajta, az állam zavartalan működését szavatoló biztonsági szelep funkcióját tulajdonítják és ebből a szempontból méltatják az alkotmánymódosítások jelentőségét is (G. Papadimitriou).

Társadalom, állam és politikai identitás

E témakörön belül fontos helyet foglal el a görög társadalomszerkezet jellemzőinek és egyes csoportjai kapcsolatrendszerének vizsgálata. A kollektív érdekmegjelenítés tipológiájának kidolgozása és a szabályozási stratégiák jellemzőinek feltárása mellett foglalkoznak a kutatók a görög rendszerváltozás utáni szakszervezeti mozgalom kialakulásával, az állami szerepvállalás problematikájával, az állami bürokrácia és a civil társadalom kapcsolatával, a városnak a falu politi-

kai életében betöltött szerepével s ennek kapcsán a falusi lakosság politikai cselekvésmódjának új formáival, a szociálpolitikanak az 1960–1994 között végbement változásaival, és a szociális védőháló létrehozásának lehetőségeivel, a görög politika és a jogállamiság viszonyával a tétova reformok felé vezető úton, a szekularizált állam és az ortodox egyház viszonyával és általában a vallás, a társadalom és a politika kapcsolatával.

Nemzetközi viszonyok

Megkülönböztetett figyelmet fordítanak a politológusok a nemzetközi kapcsolatok, ezen belül a görög külpolitika kérdéskörére. Ez azzal magyarázható, hogy az utóbbi években a Balkánon végbement átrendeződési folyamat gyökeres változásokat eredményezett a térségben kialakult status quo-ban, és számos problémát, sorozatos konfrontációkat idézett elő az egymással szomszédos országokban kül- és belpolitikai téren egyaránt. A politikatudósok elemzik a nemzetközi szervezetekben (ENSZ, EBEE, EU) és az ország közvetlen környezetében, a Balkánon képviselt görög külpolitikát, elsősorban az utóbbi négy-öt év fejleményeit. A módszertani és ideológiai megközelítések – amelyek között a real politic (Ch. Papanotiriou) a legismertebb – eltérőek, ennek ellenére a kutatók többsége egyetért abban, hogy Görögország nem tudta követni a nemzetközi életben végbement változásokat, és nagyrészt elvesztette annak a lehetőségét, hogy kulcsfontosságú tényezővé nője ki magát a Balkánon. Az utóbbi években világszerte előtérbe kerültek a pluralista demokráciák elvei és az emberi, illetve a kisebbségi jogok. Görögország – ahelyett, hogy lépést tartott volna ezekkel a fejleményekkel – nemzetközileg elszigetelte magát és jelentős presztízsveszteséget szenvedett. Ezzel egyidejűleg a balkáni erőviszonyok átrendeződése és az ennek nyomán kialakult egyensúlytalanság új konfliktusforrásokat hozott létre. E konfliktusok – mindenekelőtt északi szomszédaival – különféle eredetűek, és gyökereik a határok mindkét oldalán megtalálhatók.

Az elemzők többsége arra a következtetésre jutott, hogy a görög külpolitikában változásokra van szükség és az egyenjogú partnerség elvére épülő gazdasági kapcsolatrendszer kialakítására kell törekedni. Ez annál is inkább indokolt, mivel Görögország szomszédainak elsősorban a gazdasági problémák okozzák a legfőbb gondot. Ebben az irányban kell latba vetni azt a befolyást, amellyel Görögország rendelkezik a nagy nemzetközi integrációs szervezetek (pl. az Európai Unió) tagjaként (T. Couloumbisz, Th. Veremis, D. Konstasz, P. Tsakonasz, A. Heraklidisz).

Ideológia és kultúra

Az ideológiai és kulturális tényezők szerepének feltárására irányuló kutatásokban alapvető téma az állampolgároknak a különböző közösségekben és társadalmi intézményekben tanúsított magatartása, illetve a tömegtájékoztató eszközök (M. Komninou), az oktatás hatása az állampolgári magatartásra. Vizsgálják az iskolarendszer és a társadalmi egyenlőség összefüggéseit, a szolidaritás mechanizmusainak formálódását és ebben a különféle társadalmi mozgalmak, köztük a nőmozgalom szerepét (Z. Chronaki, M. Padelidou-Malouta). Figyelemre méltó eredmények születtek a politikai cinizmus jelenségének kutatásában (N. Demertzisz, P. Kafetzisz). Általános az egyetértés abban, hogy a politikai kultúra területén a görög társadalom még nem érte el a kívánt szintet, amiben döntő szerepe van a civil társadalom kialakulatlanságának.

Útkeresés, perspektívák, új problémák

A görög politikatudósok külföldi kollégáikkal együttműködve tanulmányozzák az egyes dél-európai demokráciák kialakulási és megszilárdulási folyamatait és összehasonlítják a volt szocialista országokban végbemenő átalakulással. Felhívják a figyelmet a dél-európai demokráciák további fejlesztésének szükségességére és lehetőségeire, ugyanakkor az olyan potenciális válságtényezőkre is, amilyen a munkanélküliség és az oktatási rendszer. A Görög Politikatudományi Társaság elnöke, (N. Diamanduros) a dél-európai demokratizálódás tapasztalatai kapcsán megállapítja, hogy Kelet-Európa országai is okulhatnak a déliek tapasztalataiból, ha felismerik a tárgyalásos megoldások és a konszenzusos folyamatok fontosságát. Ehhez kapcsolódik az a meggyőződés is, amely szerint elengedhetetlen a párbeszéd intézményesítése, hiszen a konfliktusok csak így rendezhetők megfelelő keretek között. Ha e felismerés beépül a demokratizációs folyamatba, feltétlenül fel fogja gyorsítani a demokrácia megszilárdulását.

BIBLIOGRÁFIA

GREEK POLITICAL SCIENCE REVIEW

vol. 1- 1993 January

Tsoukalas, K.: „Free Rider's in wonderland.”

Mouzelis, N.: „The State in Late Development.”

Demertzis, N.: „New Politics' Parties. Political and Cultural Dimension.”

Vallianos, P.: „Methods and Reality.”

Lyrintzis, C.– Spourdalakis M.: „On Populism.”

vol. 2- 1993 October

- Rozakis, C.: „The People's Self-Determination and the Recognition of States.”
- Lipovats, Th.: „Orthodox Christianity and Nationalism: Two Aspects of the Modern Greek Political Culture.”
- Thomadakis, S. B.-Seremetis, D. B.: „The Greek Electoral - Fiscal Cycle and its Destabilizing Properties.”
- Sotiropoulos, D.: „Bureaucracy and Political Parties: An Unbalanced Relationship.”
- Marantzidis, N.: „Communism in the Greek Rural Area - The case of Mantamados 1922-1985.”

vol. 3- 1994 April

- Hans-Jürgen Puhle: „Nation States, Nationalism and Democracy in 19th and 20th century Europe.”
- Heraklides, A.: „Secessionist Nationalism and World Society.”
- Kioukias, D.: „Richard Falk: The Humanist-Normative Tradition in the Service of International Order.”
- Kazakos, P.: „The Greeks Abroad as a Mobilized Diaspora.”
- Makridimitris, A.: „Collective Demands and Administrative Reform: Aspects of Greek Administrative Culture.”

vol. 4- 1994 October

- Goldthorpe, H. J.: „Class and Politics in Advanced Industrial Societies.”
- Pizanius, P.: „Headless Subjects: A Voyage Through Political Structure Guided by Subjectivity.”
- Koppa, M.: „Political Power and Minorities in the Balkans in the Post- Communist Era.”
- Kondylis, V.: „Neutrality-Forms of Politicization, Rights and Obligations of civil Servants. A Historical Approach to the Problem (France, Great Britain and the United States).”
- Chadjipadelis, T.-Zafiroopoulos, C.: „Voting Flows and Party Loyalty in the 1992 By-elections in the second Athens Electoral District.”
- Moschos, D.: „Orthodox Christianity as an Aspect of Modern Greek Culture: Some Critical Observations.”

vol. 5- 1995 April

- Schmitter, Ph.: „Some Alternative Futures for the European Polity and their Implications for European Public Policy.”
- Papasotiriou, Ch.: „The End of the Cold War: The Fall of the Soviet Union, the Reunification of Germany and the New European Security Architecture.”
- Kapopoulos, P.-Lazaretou, S.: „The Dynamic Behavior of NATO Defense Spending During the Cold War and Post- Cold War Period.”
- Tsoukalas, K.-Nikolakopoulos, I. and others : „The Perception and Attitudes Towards OTHERNESS in Modern Greece.”
- Prodromou, E.: „Orthodoxy, Nationalism and Political Culture in Modern Greece.”

vol. 6- 1995 November

- Seferiadis, S.: „Regarding the Formation of the Greek Working Class: Some Old Debates Revisited.”
- Georgiadou, V.: „Economy and Electoral Behaviour. The Party Prefacers of the Unemployed Under Employment Crisis.”
- Louloudis, L.: „Political Aspects of State Intervention in Agriculture. A Reanalyzes of the views of Elite Personnel in the Agricultural Policy Area.”
- Huliaras, A.: „Democratic Institutions and Economic Decline in Sub- Saharan Africa.”

MAGYARUL

- Mouzelis, N., „Politika a félperiférián. Korai parlamentarizmus és megkésett iparosodás a Balkán és Latin-Amerka országában.” *Politikaelméleti füzetek 3. Politikatudományi Tanulmányok*, 1989.
- Fokasz, N., „Hullámzó pártharcok – tartós erőviszonyok. Politikai hétköznapi Görögországban.” *Társadalmi Szemle*, 10, 73–82 o., 1991.
- Fokasz, N., „Átmenetek a demokráciába”, *Twins Konferencia Füzetek*, no 3, 1991.
- Fokasz, N., „Politikai tudat – politikai emlékezet”, *Café Babel*, no 3–4, 1992.
- Fokasz, N., „A macedón kérdés görög szemmel”, *Hiány*, no 2, 1993.
- Fokasz, N., „Görög út a diktatúrához”, *Hiány*, no 5, 1993.
- Fokasz, N. (szerk.) „A Hely Szelleme: Politikai klientúra Görögországban”, *Replika* 15–16, 1994.

ANGOLUL

- Burks, R.V., „Statistical profile of the Greek Communists.” *Journal of Modern History*, vol. 27, 1955, p 153.
- Chandler, G., *The Divided Land: An Anglo-Greek Tragedy*, London 1959.
- Clogg, Richard: *A Short History of Modern Greece*, Cambridge U.P., 1979.
- Clogg, Richard (ed.) *Greece in the 1980s*, McMillan, London 1983.
- Clogg, Richard (ed.) *Politics and Culture Greece in the 1990s*, McMillan, London.
- Couloumbis, T.A., *Greek Political Reaction to American and NATO Influencies*, Yale U.P., London 1966.
- Diamantouros, N., *Political Modernization, Social Conflict and Cultural Cleavage in the Formation of the Modern Greek State*, Ph.D., Univ. Columbia, 1972.
- Gallagher, T.–Williams Allan (ed.) *Southern European Socialism*, Manchester Univ. Press, Manchester 1989.
- Iatrides, J.O.(ed.): *Greece in the 40's. A Nation in Crisis*, Hanover and London, 1981.
- Kalogeropoulou, E., „Election Promises and Government Performance in Greece: PASOK's Fulfillment of its 1981 Election Pledges”, *European Journal of Political Research*, vol. 17, No 3, 1989.
- Kokher, Beate, *Political Forces in Spain, Greece and Portugal*, London, 1982.
- Koumoulidis, J. (ed.) *Greece in Transition*, Zeno, London 1977.
- Leeper, R., *When Greek Meets Greek*, London 1950.
- Legg, R.Keith, *Politics in Modern Greece*, Stanford, California, 1969.
- Legg, R.Keith, „Political change in a clientistic polity: the failure of democracy in Greece” in: *Journal of Political and Military Sociology*, vol 1(2), 1973.
- Lyrantzis, Ch., *Between Socialism and Populism: The Rise of the Panhellenic Socialist Movement*, Ph.D., London School of Economist, 1983.
- Lyrantzis, Ch., „Political Parties in Post-Junta Greece: A case of Bureaucratic Clientelism?” In: *West-European Politics 7/1984*, p 99–118.
- Lyrantzis, Ch., „The Power of Populism: The case of Greece”, In: *European Journal of Political Research*, 15, 1987.
- Mavrogordatos, G., *Stillborn Republic. Social Coalitions and Party Stragadies in Greece, 1922–1936*, U.C.P., Berkley 1983.
- Mavrogordatos, G., *Rise of the Green Sun. The Greek Election of 1981*, London, 1983.
- Mavrogordatos, G., *The Greek Party System: „A Case of Limited but Polarised Pluralism?”* In: *West-European Politics 7/1984*.
- McNeil, W., *The Greek Dilemma: War and Aftermath*, London 1947.

- McNeil, W., *The Metamorphosis of Greece Since World War II*, Chicago U.P., Chicago, 1978.
- Mouzelis, N., *Modern Greece: Facets of Underdevelopment*, McMillan, London 1978.
- Mouzelis, N., „On the Greek Elections”, *New Left Review*, no 108, p 59-74 (March-April 1978).
- Mouzelis, N., „On the Demise of Oligarchic Politics in the Semi-Periphery: A Balkan-Latin America Comparison”, *Sociology* vol 117 (1983).
- Mouzelis, N., *Politics in the Semi-periphery*, McMillan, London 1986.
- Penniman, H.R. (ed.), *Greece at the Polls. The National Elections of 1974 and 1977*, American Enterprise Institute for Public Policy Research, Washington and London, 1981.
- Petropoulos, J., *Politics and Statecraft in the Kingdom of Greece 1833-1844*, Princeton, 1968.
- Pollis, A., „The Impact of Traditional Culture Patterns on Greek Politics”, In: *The Greek Review of Social Research*, no 29, p 2-14 (1977).
- Pridham, G (ed.), *The New Mediterranean Democracies. Regime Transition in Spain, Greece and Portugal*, London 1984.
- Seferiadis, S., „Polarization and Nonproportionality, The Greek Party System in Post-war”, In: *Comparative Politics* 1/1986.
- Smith, Ole „On the Beginning of the Greek Civil War”, *Scandinavian Studies in Modern Greek*, no 1, 1977.
- Spourdalakis, M., *The rise of the Greek Socialist Party*, Routledge, London 1988.
- Tsoukalas, K., *The Greek Tragedy*, London 1969.
- Vermeulen, A. *Conflicts and peasant protest in the history of a Macedonian village 1900-1936*”, In: *Epitheorisi Koinonikon Erevnon*, numero speciale, Athens 1981.
- Vernadakis, G., Papastathopoulos, „The Higher Civil Service in Greece”, *International Review of Administrative Science*, SAGE, London, vol 55, 1989.
- Wenturis, N., *Electoral Behavior and Party Preferences in Greece. A study of the Elections of 1961, 1963, 1964, 1974, 1977*. Paper resented at the ECPR Joint Sessions, Lancaster 1981.
- Whittner, L., *American Intervention in Greece 1943-1949*, Columbia U.P., NY, 1982
- Woodhouse, K. *The Struggle for Greece, 1941-1949*, London, 1976.

FRANCIÁUL

- Alevizatos, N., *Les Institutions Politiques. De la Grèce a traners les crises 1922-1974*, Paris 1979.
- Constantinidis, S., *Le système de parties politiques en Grèce depuis la fin de la deuxième guerre mondiale jusqu'a*, Thèse de 3ème cycle, Univ. de Paris II, 1976.
- Damianacos, St., *Géographie des élections dans l'agglomération urbaine d'Athènes, 1956-1958*, DES des Sciences politiques, Faculté de Droit et des sciences économiques de Paris, 1964.
- Damianacos, S., „Les fiefs électoraux en Épire. Une analyse quantitative des élections dans le département de Ioannina entre 1956 et 1964.” In: *Epitheorisi Koinonikon Erevnon*, numero speciale, Athènes 1981.
- Kamtsidou, I., *Pratique et Revision constitutionnelle dans la République Hellenique*, Phd, Paris X, 1989.
- Kayser, B. *Géographie-Humaine de la Grèce*, Athènes, 1964.
- Les Temps Modernes*, La Grèce en Mouvement, No 473, Dec. 1985.
- Meynaud, J. avec le concours de Merlopoulos P. et Notaras G., *Les forces politiques en Grèce*, Lausanne, 1965.

- Papadoulos, I., *Dynamique du Discours Politique et Conquête du Pouvoir: Le cas du PASOK, 1974-1981*, Berne, Peter Lang, 1989.
- Pappas, A., „Grèce: Fonction Publique et Politique”, In: *Revue Française d'Administration Publique*, No 55, 1990.
- Svolopoulos, C., „Eleuthère Vénizélos et les dilemmes de la politique extérieure de la Grèce lors de la crise balkanique de 1908”, *Balkan Studies*, 25, 1989.
- Tsebelis, G., *Analyse des correspondances: application à la géographie électorale de la Grèce 1958-1977*, Thèse de docteur d'ingénieur, Paris 1979.
- Tsoukalas, K., „Formation de l'état moderne en Grèce” *Peuples méditerranéens*, 4-9/1984.
- Tsoukalas, K., *Dépendance et reproduction. Le rôle social des appareils scolaires en Grèce*, Paris, 1975.
- Voloudakis, E., *Recherche sur le suffrage politique en Grèce 1910-1975*, Thèse pour le doctoral d'Etat, Univ. de Paris II, 1977.

NÉMETŰL

- Fleischer, Hagen, *Im Kreuzschatten der Mächte, Griechenland 1941-44*, Frankfurt-Bern-NY, 1986.
- Richter, Heinz, *Griechenland zwischen Revolution und Konterrevolution (1936-1946)*, Frankfurt, 1973.
- Tzermias, Pavlos, *Schächen und Chancen des Liberalismus im heutigen Griechenland*, *Présence Libérale*, 2/1981.

